

19. Nasirkhodjaeva Dilafruz Sabitxanovna, Yatsenko Olha, Sohijjon Rakhimjonovich Topildiev, Ivanna Bibla (2022). Food security: position, problems and ways of solution. The Journal of International Economic Policy. 2(37). DOI 10.33111/iep.eng.2022.37.01
20. Yatsenko O. M. Circular economy as an irreversible global megatrend and driver of sustainable development of Ukraine. Bulletin of Odesa National University. Series "Economics". 2022. № № 11-12. С. 131-143. DOI:10.32680/2409-9260-2022-11-12-300-301-131-143
21. Osaulenko O., Yatsenko O., Reznikova N., Rusak D., Nitsenko V. (2020). The productive capacity of countries through the prism of sustainable development goals: challenges to international economic security and to competitiveness. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2020. Vol 2, No 33. P. 492-499. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.207214>
22. Council for Sustainable Development. (2024). Local SUSTAINABILITY Reporting Framework.. 72 p. Retrieved from: https://www.nachhaltigkeitsrat.de/wp-content/uploads/2025/01/BNK_Local_Sustainability_Reporting_Framework_Manual_v2-0.pdf
23. Norwegian Ministry of Local Government and Modernisation. (2021). Voluntary National Review 2021 Norway. Report on the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development. 124 p. Retrieved from: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/28233Voluntary_National_Review_2021_Norway.pdf
24. Polish Council of Ministers. (2023). Implementation of the Sustainable Development Goals in Poland The 2023 National Report. 188 p. Retrieved from: <https://hlpf.un.org/sites/default/files/vnrs/2023/VNR%202023%20Poland%20Report.pdf>

Наданий матеріал раніше не публікувався та в інші видання не надсилався.

DOI 10.33111/vz_kneu.39.25.02.28.194.200

УДК: 338.43.02

Лагодієнко Володимир Вікторович,
доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри
маркетингу, підприємництва і торгівлі,
Одеський національний технологічний університет,
ORCHID: 0000-0001-9768-5488

Глушков Олег Анатолійович,
кандидат технічних наук, доцент, директор Відокремленого структурного підрозділу
"Фаховий коледж нафтогазових технологій, інженерії та інфраструктури сервісу
Одеського національного технологічного університету",
ORCHID: 0000-0001-6423-2239

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА ЗА СУЧАСНИХ УМОВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Lagodiienko Volodymyr,
Odesa National University of Technology,
Odesa, Ukraine
Email: volodymyr@wiktoriya.com
ORCHID: 0000-0001-9768-5488

ENSURING THE EFFICIENCY OF THE LIVESTOCK SECTOR UNDER MODERN ECONOMIC CONDITIONS

Анотація. Проблема ефективності функціонування тваринницької галузі набуває особливої ваги в умовах сучасних викликів, що постають перед аграрним сектором України. Мета статті полягає в обґрунтуванні аспектів підвищення ефективності функціонування галузі тваринництва в Україні в контексті забезпечення національної продовольчої безпеки та обґрунтування напрямів її стабілізації та розвитку з урахуванням сучасних викликів. Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження використано комплекс методів: системний аналіз для вивчення взаємозв'язків між кормовою базою, структурою виробництва та продуктивністю тварин; статистичні методи для оцінки динаміки виробництва кормів, продуктивності та рентабельності; порівняльний аналіз для зіставлення результативності підприємств різних форм; графічний метод для візуалізації даних; індукція та дедукція для узагальнення результатів і формування висновків.

В дослідженні представлено обґрунтування важливості стабільного забезпечення населення країни якісною продукцією тваринного походження відповідно до рекомендацій норм споживання, зокрема м'яса, молока та яєць. Обґрунтовано, що поточний рівень споживання м'ясної продукції на одну особу в Україні не досягає мінімальних стандартів, визначених міжнародними організаціями, що свідчить про наявність продовольчих ризиків. Визначено ключові чинники, що забезпечують ефективність функціонування тваринництва, зокрема рівень забезпеченості кормовими ресурсами, стан плеїнної роботи, інвестиційна привабливість та підтримка з боку держави. На основі аналізу статистичних даних виявлено стійку тенденцію до зниження валового виробництва основних кормових культур, що негативно впливає на формування повноцінних кормових раціонів і, як наслідок, на продуктивність тварин. Дослідження тенденцій створення кормової бази дозволило виявити критичне скорочення обсягів виробництва кормової кукурудзи, однорічних та багаторічних трав, що ставить під загрозу подальший розвиток галузі. В дослідженні також проаналізовано продуктивність сільськогосподарських тварин за різними формами господарювання. Встановлено, що підприємства демонструють вищі темпи зростання продуктивності завдяки впровадженню технологій, селекційної роботи та ефективного менеджменту, тоді як господарства населення залишаються менш технологічно оснащеними. Визначено сучасні виклики в галузі, зокрема: структурні диспропорції, зниження поголів'я сільськогосподарських тварин, особливо великої рогатої худоби та свиней, на тлі зростання частки свійської птиці. Висвітлено необхідність стратегічного переосмислення пріоритетів розвитку тваринництва, спрямованого на відновлення кормової бази, впровадження інновацій, нішеву спеціалізацію та посилення ролі державної підтримки.

Ключові слова: економічна ефективність, ефективність тваринництва кормова база, продовольча безпека, скотарство, тваринництво.

Abstract. The issue of efficiency in the functioning of the livestock sector is gaining increasing importance in light of the current challenges facing Ukraine's agricultural sector. The purpose of this article is to substantiate the aspects of enhancing the efficiency of the livestock industry in Ukraine in the context of ensuring national food security, as well as to justify directions for its stabilization and development in response to modern challenges. To achieve this goal, a comprehensive set of methods was applied: systems analysis to

study the interrelations between the feed base, production structure, and animal productivity; statistical methods for assessing the dynamics of feed production, productivity, and profitability; comparative analysis to evaluate the performance of enterprises with different organizational forms; graphical methods for data visualization; and induction and deduction to generalize results and formulate conclusions.

The study provides a rationale for the importance of stable provision of the population with high-quality animal products in accordance with recommended consumption standards, particularly for meat, milk, and eggs. It is substantiated that the current level of meat consumption per capita in Ukraine does not meet the minimum standards defined by international organizations, indicating the presence of food security risks. The study identifies key factors influencing the efficiency of livestock operations, including the availability of feed resources, the state of breeding programs, investment attractiveness, and government support. Based on statistical analysis, a steady decline in the gross output of key forage crops was revealed, which negatively affects the formulation of balanced rations and, consequently, animal productivity. The analysis of feed base formation trends highlighted a critical reduction in the production of fodder maize and annual and perennial grasses, posing a threat to the future development of the industry.

The article also examines the productivity of farm animals across different types of ownership. It was found that agricultural enterprises demonstrate higher growth rates in productivity due to the introduction of technologies, breeding improvements, and efficient management, whereas household farms remain technologically underdeveloped. Current challenges in the sector have been identified, including structural imbalances, declining livestock numbers—particularly cattle and pigs—amid an increasing share of poultry. The need for a strategic reassessment of livestock development priorities is emphasized, focusing on the restoration of the feed base, the implementation of innovations, niche specialization, and strengthening the role of state support.

Keywords: economic efficiency, livestock efficiency, feed base, food security, cattle breeding, livestock industry.

JEL codes: Q12, Q18, O13

Постановка проблеми. Сучасна галузь тваринництва України перебуває в стані структурної трансформації, що зумовлена внутрішніми економічними викликами та зовнішніми чинниками, серед яких провідне місце займають наслідки повномасштабного вторгнення, кліматичні зміни, порушення логістичних ланцюгів, зростання собівартості кормів та енергоресурсів, тощо. Все вищезазначене призводить до зниження продуктивності, зменшення поголів'я худоби, зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках. Водночас, забезпечення продовольчої безпеки держави значною мірою залежить від стабільної роботи тваринницького сектору, особливо в частині виробництва м'яса, молока, яєць та іншої продукції тваринного походження. За таких умов постає необхідність обґрунтування рекомендацій щодо управління, оптимізації виробничих процесів, впровадження інноваційних технологій, що дозволить підвищити результативність функціонування підприємств тваринницького профілю.

Аналіз досліджень та публікацій. Ефективність функціонування галузі тваринництва в сучасних умовах господарювання визначається широким спектром економічних, соціальних, технологічних та інституційних чинників, які досліджуються у працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Так, в дослідженні Подсоха А. та інш. [1] розглянуто потенціал забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни, що безпосередньо впливає на стабільність і функціонування аграрного сектору, зокрема тваринництва, зокрема акцентується увага на

необхідності адаптації системи продовольчого виробництва до кризових умов, підкреслюючи значення тваринництва як критично важливої складової продовольчої безпеки країни. Поглиблений аналіз чинників ефективності галузі тваринництва в умовах війни представлено у роботі Красноручького О. та інш. [2]. В роботі обґрунтовано залежність економічних результатів функціонування галузі від рівня забезпеченості ресурсами, організації виробничих процесів і доступу до ринкової інфраструктури, також значну увагу приділено питанням державної підтримки, зниження ризиків та підвищення стійкості господарств. Інноваційний аспект забезпечення ефективності тваринництві висвітлено у праці Перегуди Ю. [3], де доведено, що впровадження інноваційних технологій у тваринництві сприяє підвищенню продуктивності та забезпеченню глобальної конкурентоспроможності галузі, зокрема автор наголошує на необхідності посилення інвестицій у наукові розробки та трансфер технологій. Аналогічної думку дотримуються і вчені Заїка С. та інш. [5], вони обґрунтували доцільність інтеграції екологічних, економічних та соціальних підходів до оцінювання ефективності виробничої діяльності.

Загальні питання підвищення ефективності аграрних підприємств, зокрема тваринницького профілю, розглянуто в праці Строченко Н. та інш. [4]: визначено, що забезпечення ефективного функціонування тваринництва залежить від стратегічного управління, диверсифікації виробництва та інтеграції до ринкових ланцюгів доданої вартості. Чемерис В. та інш. [6] прийшли до висновку, що оптимізація кормової бази виступає запорукою підвищення рентабельності галузі тваринництва. Микитюк В. та інш. акцентують увагу на необхідності ринкового фундаменталізму і державного регулювання в галузі скотарства [15-17]. Тож, ефективність функціонування тваринництва в сучасних умовах обумовлена адаптивністю до зовнішніх викликів, рівнем інноваційного розвитку, конкурентоспроможністю господарств, а також ефективним використанням ресурсного потенціалу.

Методика дослідження. В ході дослідження було використано комплекс методів, зокрема: системний аналіз для цілісного дослідження взаємозв'язків між кормовою базою, структурою виробництва та рівнем продуктивності сільськогосподарських тварин, що дало змогу розкрити внутрішні закономірності функціонування досліджуваних процесів; статистичні методи для оцінювання динаміки виробництва кормових культур, визначення показників продуктивності тварин та рівня рентабельності відповідних напрямів виробничої діяльності; порівняльний аналіз для проведення зіставлень результативності діяльності аграрних підприємств різних організаційно-правових форм; графічний для візуалізації отриманих результатів; методи індукції та дедукції для логічного узагальнення результатів дослідження та формулювання обґрунтованих висновків щодо ефективності використання кормової бази в системі тваринництва.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. За сучасних умов соціально-економічної нестабільності, військових викликів та глобальних змін продовольчих ланцюгів однією ґрунтовною проблемою, яка досі залишається недостатньо вирішеною, виступає забезпечення ефективного функціонування галузі тваринництва як фундаментального сегмента аграрного виробництва, що відіграє провідну роль у формуванні національної продовольчої безпеки.

Незважаючи на численні дослідження, спрямовані на підвищення продуктивності та економічної результативності тваринницької діяльності, питання комплексного обґрунтування шляхів її стабілізації та розвитку в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз, зокрема війни, залишаються недостатньо розкритими.

Мета статті полягає в обґрунтуванні аспектів підвищення ефективності функціонування галузі тваринництва в Україні в контексті забезпечення національної продовольчої безпеки та обґрунтування напрямів її стабілізації та розвитку з урахуванням сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. Ефективність функціонування галузі тваринництва в контексті забезпечення національної продовольчої безпеки проявляється через її спроможність стабільно забезпечувати населення держави якісними продуктами харчування відповідно до науково обґрунтованих норм їх споживання. Реалізація цього завдання передбачає підтримання належного рівня виробництва основних видів тваринницької продукції, зокрема м'яса, молока та яєць, із одночасним підвищенням показників якості та безпечності [1].

Згідно з дослідженням [2], у 2023 році рівень споживання м'ясної продукції на одну особу становив близько 49 кг, що є нижчим за мінімально рекомендований рівень, визначений Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН (FAO), - 70 кг на особу на рік [3]. Зазначена диспропорція свідчить про необхідність активізації заходів, спрямованих на розвиток тваринницької галузі задля досягнення продовольчої самодостатності, підвищення конкурентоспроможності національної продукції та зміцнення економічної безпеки держави в умовах глобальних і внутрішніх викликів.

Ефективність функціонування галузі залежить від багатьох чинників, серед яких основними є [4]: забезпечення зростання та стабілізації поголів'я худоби відповідно до попиту ринку; оптимізація структури тваринництва з урахуванням природно-кліматичних умов та ресурсного потенціалу регіонів; збалансований розвиток тваринництва і кормовиробництва, зокрема через підвищення якості кормових раціонів, що сприяє реалізації генетичного потенціалу продуктивності тварин; підвищення економічної зацікавленості сільськогосподарських виробників у впровадженні інноваційних технологій та наращуванні обсягів виробництва якісної тваринницької продукції; державна підтримка галузі в умовах нестабільності як внутрішніх, так і зовнішніх факторів.

Як свідчать результати наукових досліджень [5-7], тваринництво, перебуваючи у тісній взаємодії з рослинництвом, має як певні конкурентні переваги, так і низку системних проблем та перспектив розвитку. Однією з ключових передумов стабільності тваринницької галузі виступає наявність потужної та якісної кормової бази, яка є сировинною основою для виробництва продукції тваринного походження. Раціональне забезпечення тварин високоякісними кормами визначає продуктивність, здоров'я поголів'я, економічну ефективність виробництва тваринницької продукції, а також стійкість господарств до зовнішніх факторів ризику. Одним із головних чинників ефективного ведення тваринництва є повноцінне кормове забезпечення, яке гарантує оптимальне зростання, розвиток і репродуктивну здатність тварин. За даними сучасних досліджень, витрати на корми становлять до 60–70% собівартості продукції тваринництва. Відтак, підвищення продуктивності галузі безпосередньо залежить від удосконалення кормовиробничих процесів.

Масштабність кормовиробництва безпосередньо визначає виробничу потужність, економічну ефективність і конкурентоспроможність підприємств тваринницького спрямування [8]. Нарощування виробничих потужностей у галузі тваринництва, зокрема шляхом збільшення чисельності поголів'я великої рогатої худоби, свиней, птиці та інших видів сільськогосподарських тварин, а також підвищення їх продуктивності, об'єктивно потребує відповідного розширення кормової бази. Основними заходами для забезпечення сталого розвитку тваринництва є оптимізація раціонів годівлі відповідно до біологічних потреб тварин, збільшення площі кормових угідь, удосконалення технологій заготівлі та зберігання кормів, а також впровадження високопродуктивних сортів кормових культур. Проте в сучасних економічних умовах відзначається тенденція до скорочення кормової бази тваринництва, що є наслідком зменшення площ посівів кормових культур та зниження їх валового збору (табл. 1).

Таблиця 1

ВАЛОВЕ ВИРОБНИЦТВО КОРМОВИХ КУЛЬТУР, тис. т.

Кормові культури	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022
Кормові коренеплоди	6671,9	8015,1	6770,8	6487,5	5520,5	5201,1	5020,8
Кормові баштанні	563,6	1063,1	701,9	766,9	1095,3	1147,7	939,3
Кукурудза кормова	24183,3	12508,5	7511,0	6842,8	6620,8	6838,3	5934,4
Однорічні трави на сіно	647,1	942,2	953,4	976,6	821,1	794,9	555,6
Однорічні трави на зелений корм, сінаж, силос, трав'яне борошно	7074,4	3584,6	1996,1	1101,5	877,2	948,0	573,1
Багаторічні трави на сіно	2572,5	2969,3	3237,7	3124,2	2983,0	2953,3	2575,7
Багаторічні трави на корм, сінаж, силос, трав'яне борошно	11610,2	5836,8	3592,5	2749,1	1609,0	1810,6	1290,0
Сіножаті на сіно	2162,4	2076,9	1653,5	1309,3	816,9	1068,6	907,2
Сіножаті на зелений корм, сінаж, силос, трав'яне борошно	529,5	254,4	142,7	65,0	46,7	64,7	59,0
Культивовані пасовища на сіно	16,9	16,0	14,2	13,1	11,6	9,4	10,0
Культивовані пасовища на корм, сінаж, силос, трав'яне борошно	352,3	401,9	143,3	84,1	39,8	56,0	40,2

Джерело: розраховано за даними [9]

Аналіз динаміки валового збору кормових культур за період 2000–2022 рр. свідчить про стійку тенденцію до зменшення обсягів виробництва основних видів кормових ресурсів. Найбільш суттєве скорочення відбулося у виробництві кормової кукурудзи, однорічних і багаторічних трав на зелений корм та сіно, що

об'єктивно призвело до зменшення кормової бази тваринництва. Зниження виробництва кормових культур негативно впливає на ефективність тваринництва, оскільки обмежує можливості формування повноцінних, збалансованих раціонів годівлі тварин. Наслідком цього є зниження продуктивності, погіршення репродуктивних показників, підвищення витрат на ветеринарне обслуговування та збільшення собівартості виробленої продукції.

Для забезпечення сталого розвитку тваринництва необхідним є відновлення і нарощування обсягів кормовиробництва, оптимізація структури посівних площ під кормові культури, впровадження інтенсивних технологій вирощування та заготівлі кормів, а також ефективне використання природних кормових угідь. Такі заходи сприятимуть зміцненню кормової безпеки тваринництва та підвищенню його конкурентоспроможності в умовах сучасних викликів.

В останні десятиліття продуктивність тваринництва в Україні зросла переважно в молочному і частково м'ясному скотарстві, водночас інші галузі (вівчарство, частково свинарство) переживають спад або стагнацію. Зокрема, молочне скотарство в Україні демонструє чіткий поступ вперед (табл. 2).

Таблиця 2

ПРОДУКТИВНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН, кг.

Продукція	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022
Господарства всіх категорій							
Середній річний удій молока від однієї корови	2359	3487	4082	4644	5129	5155	5119
Середній річний настриг вовни від однієї вівці	3,0	3,5	3,4	2,9	2,7	2,9	2,7
Підприємства							
Середній річний удій молока від однієї корови	1588	2952	3975	5352	6634	6863	6611
Середній річний настриг вовни від однієї вівці	2,4	2,6	2,3	1,7	1,5	1,6	1,2
Господарства населення							
Середній річний удій молока від однієї корови	2960	3643	4110	4437	4666	4604	4569
Середній річний настриг вовни від однієї вівці	3,8	3,8	3,8	3,3	3,0	3,3	3,0

Джерело: розраховано за даними [10, 11]

Особливо ефективними стали підприємства, де продуктивність корів зросла в понад 4 рази, що є результатом механізації, селекції, ветеринарного контролю та професійного менеджменту. Вівчарство втрачає господарську привабливість, оскільки спостерігається системне скорочення настригу вовни, особливо в аграрних підприємствах. Галузь потребує державної підтримки, пошуку нових ринків збуту та нішевої спеціалізації (наприклад, на м'ясо або органічну вовну). Го-

сподарства населення залишаються важливими, але їхня продуктивність не зростає так швидко, як у підприємствах. Це зумовлено меншою технологічністю та переважно натуральним типом господарювання.

За період незалежності України спостерігається тривале скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин, за винятком свійської птиці, яка стала основним джерелом приросту у виробництві м'яса. Така тенденція свідчить про структурну диспропорцію в галузі тваринництва та відставання більшості її підгалузей від світових стандартів ефективності, зокрема в розведенні великої рогатої худоби, свиней і овець. Птахівництво ж, навпаки, демонструє позитивну динаміку та орієнтацію на інноваційний розвиток, що дозволяє йому утримуватися на рівні світових тенденцій щодо продуктивності, собівартості та рентабельності виробництва.

Аналіз динаміки рівня рентабельності виробництва продукції тваринництва в Україні протягом 1990-2020 рр. свідчить про нестабільну та здебільшого кризову ситуацію в галузі. Після високої прибутковості в 1990 р. (22,2%), тваринництво зазнало глибокого спаду в 2000 р., коли майже всі напрями стали збитковими, зокрема м'ясо великої рогатої худоби (-42,3%), свинина (-44,3%) та м'ясо овець (-46,4%) (табл. 3).

Таблиця 3

РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВАХ, %

Рік	Продукція тваринництва	з неї					
		М'ясо великої рогатої худоби	М'ясо свиней	М'ясо овець та кіз	М'ясо птиці	Молоко	Яйця
1990	22,2	20,6	20,7	2,3	17,0	32,2	27,3
2000	-33,8	-42,3	-44,3	-46,4	-33,2	-6,0	10,6
2005	5,0	-25,0	14,9	-32,1	24,9	12,2	23,5
2010	7,8	-35,9	-7,8	-29,5	-4,4	17,9	18,6
2015	5,4	-17,9	12,7	-29,6	-6,1	12,6	60,9
2020	-10,0	-24,2	2,6	-39,4	-0,2	20,4	-19,2

Джерело: розраховано за даними [11]

Впродовж наступних років спостерігалася часткове відновлення, однак рентабельність залишалася нестабільною і залежною від виду продукції: молоко та яйця демонстрували відносно стабільну прибутковість, особливо в 2015 р. (60,9% - яйця); виробництво м'яса великої рогатої худоби та овець і кіз залишалося хронічно збитковим протягом усього періоду; свинина та птахівництво демонстрували коливання від прибутковості до незначної збитковості. До 2020 р. галузь знову стикнулася з негативними тенденціями, включаючи зменшення рентабельності в яєчному виробництві (-19,2%) та подальше поглиблення збитків у вирощуванні великої рогатої худоби (-24,2%). Таким чином, загальна тенденція вказує на потребу в глибоких структурних змінах у тваринництві: модернізацію технологій, підтримку фермерських господарств, розвиток збутової інфраструктури та державне стимулювання рентабельних підгалузей, насамперед молочного скотарства.

Разом із цим, впродовж 2010–2022 рр. фіксується зростання вартості реалізованої продукції тваринництва, що на перший погляд може свідчити про покращення ситуації у галузі, однак, детальний аналіз середніх цін (табл. 4) дозволяє зробити інший висновок: суттєва частка цього зростання зумовлена інфляційними процесами, а не реальним зростанням обсягів виробництва чи підвищенням якості продукції.

Таблиця 4

СЕРЕДНІ ЦІНИ НА ТВАРИННИЦЬКУ ПРОДУКЦІЮ, РЕАЛІЗОВАНУ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Продукція	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022
С/г тварини у живій масі, грн за 1 т.	2358,0	6909,9	10797,1	21966,2	32490,6	37380,5	45676,7
Молоко, грн за 1 т.	536,4	1126,9	2938,7	4347,3	8839,9	10300,7	10969,0
Яйця, грн. за тис. од.	191,7	251,8	470,6	1333,2	1258,6	1877,3	2328,3
Вовна, грн за 1 т.	3182,5	4441,4	4165,3	14216,7	12537,4	13528,7	8327,4

Джерело: розраховано за даними [12]

Зокрема, ціни на живу масу сільськогосподарських тварин зросли майже у 20 разів із 2000 до 2022 рр., що значною мірою пояснюється загальним зростанням цін в економіці. Ціни на молоко збільшилися у понад 20 разів, але зростання не супроводжувалося відповідним розвитком молочного скотарства, що вказує на недостатню ефективність галузі. Загалом, галузь тваринництва в Україні потребує структурної трансформації, модернізації виробничої бази, залучення інвестицій та впровадження інноваційних технологій, особливо в секторах, що перебувають у кризовому стані. Позитивним прикладом може слугувати птахівництво, яке вже демонструє конкурентоспроможність і потенціал для подальшого зростання [13].

Аналіз зовнішньоекономічної торгівлі продукцією тваринництва та продуктами її переробки показав, що впродовж 2010–2022 рр. в Україні спостерігалось зростання виробництва продукції з коротким циклом обігу коштів, що позитивно впливає на інвестиційну активність і впровадження інноваційних технологій у галузі. Вказаний тренд демонструє переорієнтацію аграрного сектору на продукти з високою ліквідністю та швидкою оборотністю капіталу. Водночас варто звернути увагу на низку тривожних тенденцій: зростання імпорту сировини, включно з м'ясом, молочними виробами, напівфабрикатами та харчовими добавками, що потенційно знижують якість кінцевої продукції, що, у свою чергу, має негативний вплив на рівень продовольчої безпеки в країні. Зокрема, експорт продукції тваринного походження зріс у 1,9 раза - з 771,4 млн дол. США у 2010 р. до 1,47 млрд. дол. у 2022 р. Основне зростання припадає «М'ясо та їстівні субпродукти», де обсяги експорту зросли більш ніж у 10 разів: з 90,2 млн дол. до 923,8 млн. дол., що свідчить про активне нарощення переробки м'ясної продукції для зовнішніх ринків. Також помітне зростання «Молочних продуктів, яйця, меду», де, незважаючи на коливання, у 2022 р. експорт склав 452 млн. дол., що вище за рівень 2015 та 2021 рр. При цьому зазначимо, що у 2010 році частка готової продукції в експорті продуктів тваринного походження була найвищою - понад 6,3%, проте в наступні роки різко знизилася (рис. 1).

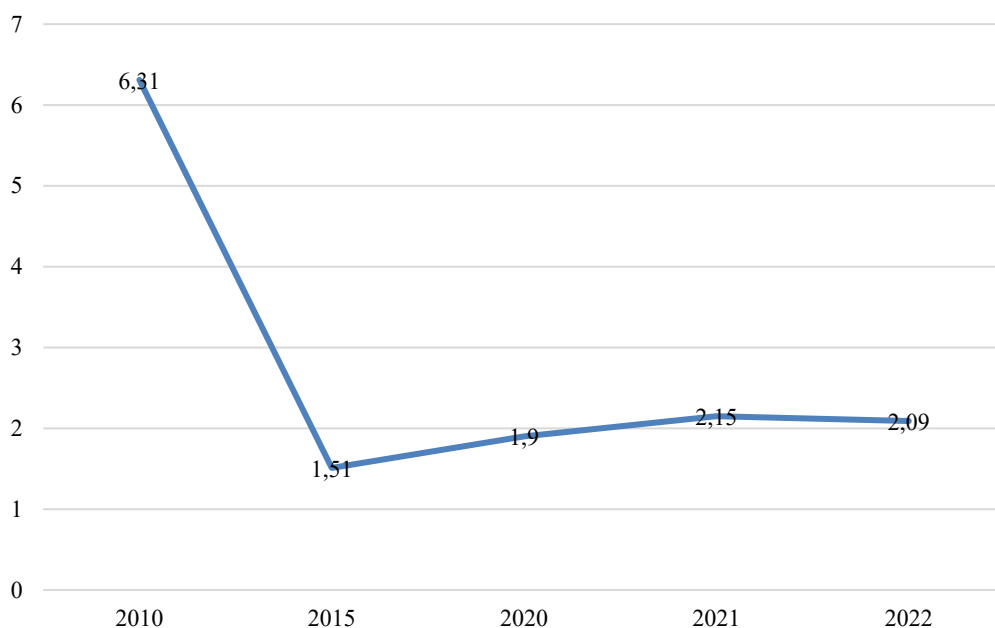

Рис. 1. Відношення експорту готової продукції до експорту сировини, %

Джерело: побудовано за даними [14]

Зокрема, у 2020–2022 рр. готова продукція становила на рівні близько 2% і залишається мізерною часткою експорту, що свідчить про низький рівень доданої вартості у зовнішній торгівлі тваринницькою продукцією та є показником сировинної орієнтації галузі та втрачених можливостей для економіки України. Перевага сирого експорту (м'яса, молока без переробки) знижує можливість формування доданої вартості в Україні, та є значущим чинником оскільки країна втрачає частину потенційних доходів і залежить від цінових коливань на глобальних ринках, що робить продовольчу систему менш стабільною.

Показники імпорту продуктів тваринного походження демонструють нестабільні коливання: у 2022 р. обсяг імпорту продуктів тваринного походження становив 1,18 млрд. дол., що, хоча й менше за 2021 р., але більше порівняно з 2015 р. Найбільше зростання спостерігається у категорії «риба і ракоподібні», імпорт яких у 2020–2021 рр. досягав понад 800 млн. дол. При цьому м'ясо та субпродукти за імпортом залишаються на відносно високому рівні - понад 200 млн. дол. у 2022 р., що свідчить про збереження попиту на імпортну сировину, ймовірно, нижчої собівартості, але не завжди високої якості. Імпорт готових харчових продуктів також залишається значним - понад 2,6 млрд. дол. у 2022 р., з великою часткою м'ясо-рибної продукції, що впливає на конкуренцію з вітчизняними виробниками.

За таких умов, експортна перевага за продукцією з доданою вартістю, зокрема м'ясною, створює передумови для зростання національного АПК, однак водночас великий обсяг імпорту дешевшої сировини може сприяти зниженню якості

продукції на внутрішньому ринку. Погіршення структури споживання через використання напівфабрикатів та харчових добавок потенційно загрожує якості харчування населення та продовольчій безпеці. Залежність від імпорту окремих товарних груп (особливо риби та готових продуктів) свідчить про нерівномірність розвитку галузей тваринництва, які потребують додаткової підтримки та модернізації.

Забезпечення продовольчої безпеки України та ефективність розвитку галузі тваринництва безпосередньо залежить від здатності галузі тваринництва та її переробки створювати продукцію з високою доданою вартістю, що є критично важливим для задоволення внутрішнього попиту, зменшення залежності від імпорту та забезпечення сталого постачання харчових ресурсів (рис. 2).

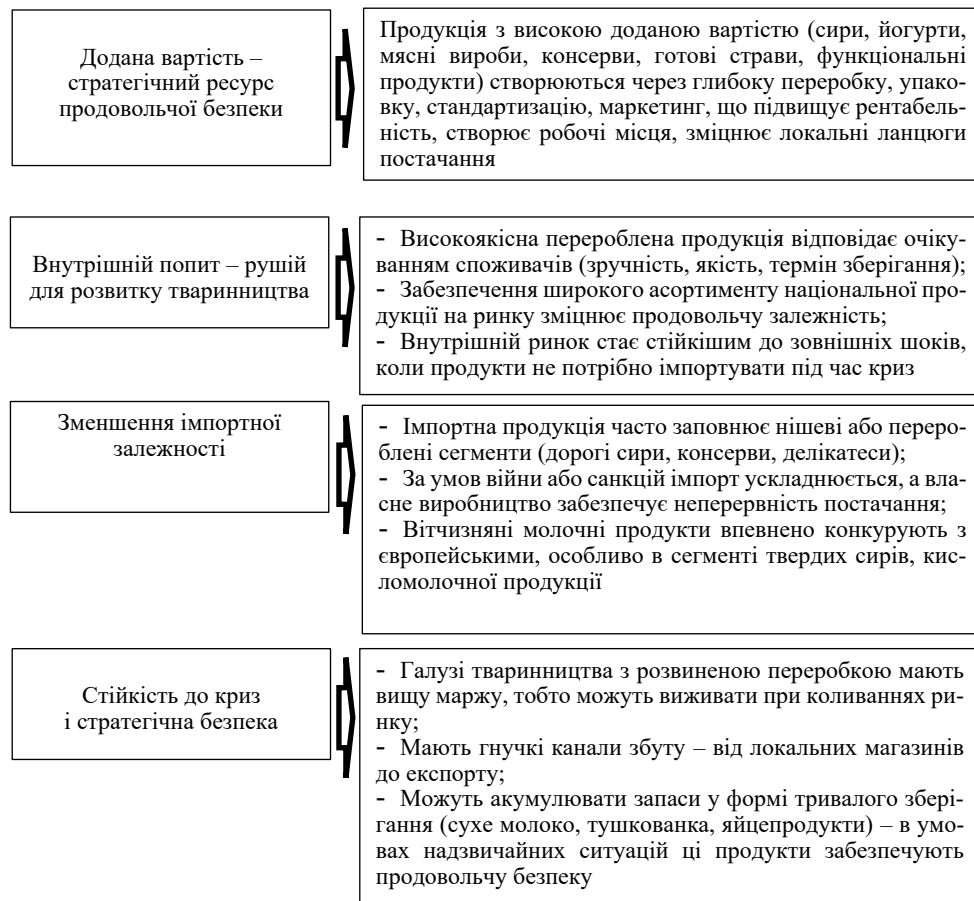

Рис. 2. Ефективність доданої вартості у тваринництві

Джерело: авторська розробка

Створення продукції з високою доданою вартістю у тваринництві - не просто економічна вигода, а стратегічна необхідність для національної безпеки, яка до-

зволяє: стабілізувати внутрішній ринок, зменшити залежність від імпорту, підвищити рентабельність господарств, створити робочі місця, забезпечити сталість постачання продуктів харчування в будь-яких умовах. Висока додана вартість виникає за умови інноваційного розвитку галузі: використання нових технологій пакування, автоматизованих ліній, ферментації, біоактивних добавок тощо, що підвищує конкурентоспроможність української продукції на внутрішньому й зовнішньому ринках та зміцнює економічну безпеку держави.

Крім того розвиток вітчизняної переробки тваринницької продукції з високою доданою вартістю сприяє імпортозаміщенню готових продуктів (сирів, м'ясної консервації, паштетів) та дозволяє зменшити залежність від імпорту, уникнути валютних ризиків і забезпечити стабільні поставки продовольства навіть у кризові періоди. Створення продукції з доданою вартістю часто передбачає залучення кваліфікованих кадрів, розвиток суміжних галузей (пакування, логістики, маркетингу), що стимулює розвиток сільських територій та забезпечує соціальну стійкість, яка є невід'ємною частиною продовольчої безпеки.

Дискусійні положення. Результати дослідження підтверджують наявність системної залежності між обсягами виробництва кормових культур та продуктивністю тварин та породжують низку дискусійних аспектів. Незважаючи на зростання надоїв у підприємствах, загальний стан галузі залишається критичним через нестачу ресурсного забезпечення. Вівчарство і свинарство демонструють спад, тоді як птахівництво - помірне зростання. Зменшення валового збору кормів свідчить про деградацію кормової бази, що гальмує генетичний потенціал тварин і обмежує розвиток виробництва. Продуктивність значно вища в підприємствах, що активно впроваджують технології, ніж у господарствах населення. У структурному аспекті виявлено потребу в оптимізації співвідношення між підгалузями, з огляду на їх рентабельність і конкурентоспроможність. Значне зменшення поголів'я, за винятком свійської птиці, вказує на критичну необхідність державної підтримки та модернізації.

Висновки. Ефективність тваринницької галузі в Україні наразі залишається нижчою за необхідний рівень для гарантування продовольчої безпеки. Основними стримуючими факторами є недостатнє кормове забезпечення, технологічне відставання та низький рівень державної підтримки. Водночас позитивні зрушення у продуктивності, особливо в молочному скотарстві, демонструють потенціал галузі за умови цілеспрямованих заходів. Досягнення стабільності можливе лише за умови модернізації кормовиробництва, удосконалення системи управління тваринництвом, забезпечення інвестиційної підтримки та реалізації державних програм розвитку. Такий підхід сприятиме зміцненню економічної та продовольчої безпеки України в довгостроковій перспективі.

Література

1. Podsokha, A., Havrylchenko, O., & Cherednyk A. (2023). The potential for ensuring food security in Ukraine in the context of the ongoing military conflict. *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 9(5), P. 215-222. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-5-215-222>.
2. АПК-Інформ. (2023). В Україні змінилася структура споживання м'ясної продукції. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1538437>
3. FAO. (2021). FAO Agricultural Outlook 2021-2030. OECD/FAO. 15 p. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/09e88a46-b005-4d65-8753-9714506afc38/content>

4. Красноручський, О., Колісник, О., Михальченко, С., Прудніков, В., & Батир, Р. (2024). Фактори ефективності галузі тваринництва в умовах війни. *Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва НААН*. № 132. С 56-73. DOI: <https://doi.org/10.32900/2312-8402-2024-132-56-73>
5. Перегуда, Ю.А. (2024). Роль інновацій у глобальній конкурентоспроможності країн та підприємств тваринництва та рослинництва. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*, Вип. 7. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13896152>
6. Строченко, Н., & Ковальова, О. (2024). Конкурентоспроможність аграрних підприємств: сутність та напрямки зміцнення. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, Вип. 19, С. 114-121. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.19.14>
7. Заїка, С., Грідін, О., & Заїка, О. (2023). Інновації в сталому розвитку аграрного виробництва: тенденції, проблеми, перспективи. *Економіка та суспільство*, Вип. 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-69>
8. Чемерис, В., Максим, В., Душка, В., Дадак, О., Остапів, О. І., & Кулій, В. (2021). Економічна ефективність використання кормів у молочному виробництві. *Науковий вісник ЛНУВМБТ. Серія: Економічні науки*, Вип. 102. DOI: <https://doi.org/10.32718/nvlvet-e10205>
9. Державна служба статистики. (2022). Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур за їх видами. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/sg/pvzu/arch_pvxu_reg.htm
10. Державна служба статистики. (2018). Основні показники сільськогосподарської діяльності домогосподарств у сільській місцевості. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/opsgd/arch_opsgd_u.htm
11. Державна служба статистики. (2023). Виробництво продукції тваринництва за її видами. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/sg/vpt/arh_vpt2023_u.html
12. Державна служба статистики. (2022). Середні ціни продукції сільського господарства, реалізованої підприємствами URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/sg/scr/scr_u/arh_scr2005.html
13. Кропивко, В. (2020). Сучасний стан розвитку птахівництва в Україні. *Тваринництво сьогодні*. № 3. С. 17–19.
14. Державна служба статистики. (2024). Товарна структура експорту-імпорту давальницької сировини та готової продукції з давальницької сировини. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2024/zd/new/arh_ts_ds_u.html
15. Микитюк В., Ходаківський Є., Яценко О. (2012). Ринковий фундаменталізм і державне регулювання в галузі скотарства. *Економіка АПК*. № 10. С. 57–62.
16. Yatsenko O., Zavadzka, Y., Khrystenko, O., Musiiets, T., & Aksyonova, O. (2021). Innovative transformations of the agricultural complex in the context of global challenges of sustainable development. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 5(40), 216–224. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v5i40.244989>
17. Mykhailova M., Yatsenko O., Zavadzka Y., Afanasieva O., Haas R. (2023). The War in Ukraine and its Impact on Global Agricultural Trade (Auswirkungen des Ukrainekriegs auf den globalen Agrarhandel). *Die Bodenkultur: Journal of Land Management, Food and Environment*. Volume 74, Issue 2, 91–105. DOI: 10.2478/boku-2023-0008.

References

1. Podsokha, A., Havrylchenko, O., & Cherednyk, A. (2023). The potential for ensuring food security in Ukraine in the context of the ongoing military conflict. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 9(5), pp. 215–222. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-5-215-222>
2. APK-Inform. (2023). The structure of meat consumption in Ukraine has changed. Retrieved from: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1538437> [in Ukrainian]
3. OECD/FAO. (2021). *FAO Agricultural Outlook 2021–2030*. 15 p. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/09e88a46-b005-4d65-8753-9714506afc38/content>
4. Krasnorutskiy, O., Kolisnyk, O., Mykhalchenko, S., Prudnikov, V., & Batyr, R. (2024). *Faktory efektyvnosti haluzi tvarynnytstva v umovakh viini* [Factors of livestock sector

efficiency in wartime conditions]. *Scientific and Technical Bulletin of the Institute of Animal Husbandry of NAAS*, (132), pp. 56–73. DOI: <https://doi.org/10.32900/2312-8402-2024-132-56-73> [in Ukrainian]

5. Perehuda, Yu.A. (2024). Rol innovatsii u hlobalnii konkurentospromozhnosti krain ta pidpriemstv tvarynnytstva ta roslynnnytstva [The role of innovation in global competitiveness of countries and enterprises in livestock and crop production]. *Achievements of Economics: Perspectives and Innovations*, (7). DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13896152> [in Ukrainian]

6. Strochenko, N., & Kovaliova, O. (2024). Konkurentospromozhnist ahrarnykh pidpriemstv: sutnist ta napriamky zmitsnennia [Competitiveness of agricultural enterprises: essence and directions of strengthening]. *Tavria Scientific Bulletin. Series: Economics*, (19), pp. 114–121. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.19.14> [in Ukrainian]

7. Zaika, S., Hridin, O., & Zaika, O. (2023). Innovatsii v stalomu rozvytku ahrarnoho vyrobnytstva: tendentsii, problemy, perspektyvy [Innovations in sustainable development of agricultural production: trends, challenges, prospects]. *Economics and Society*, (52). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-69> [in Ukrainian]

8. Chemeris, V., Maksym, V., Dushka, V., Dadak, O., Ostapiv, O.I., & Kulii, V. (2021). Ekonomichna efektyvnist vykorystannia kormiv u molochnomu vyrobnytstvi [Economic efficiency of feed use in dairy production]. *Scientific Bulletin of LNUVMBT. Series: Economic Sciences*, (102). DOI: <https://doi.org/10.32718/nvlvet-e10205> [in Ukrainian]

9. State Statistics Service. (2022). Ploshchi, valovi zbori ta urozhainist silskohospodarskykh kultur za yikh vydamy [Areas, gross yields, and productivity of agricultural crops by type]. Retrieved from: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/sg/pvzu/arch_pvxu_reg.ht [in Ukrainian]

10. State Statistics Service. (2018). Osnovni pokaznyky silskohospodarskoi diialnosti domohospodarstv u silskii mistsevolosti [Key indicators of agricultural activity of households in rural areas]. Retrieved from: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/opsgd/arch_opsgd_u.htm [in Ukrainian]

11. State Statistics Service. (2023). Vyrobnytstvo produktsii tvarynnytstva za yii vydamy [Production of livestock products by type]. Retrieved from: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/sg/vpt/arh_vpt2023_u.html [in Ukrainian]

12. State Statistics Service. (2022). Seredni tsyny produktsii silskoho hospodarstva, realizovanoi pidpriemstvamy [Average prices of agricultural products sold by enterprises]. Retrieved from: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/sg/scr/scr_u/arh_scr2005.html [in Ukrainian]

13. Kropyvko, V. (2020). Suchasnyi stan rozvytku ptakhivnytstva v Ukraini [Current state of poultry industry development in Ukraine]. *Animal Husbandry Today*, (3), pp. 17–19. [in Ukrainian]

14. State Statistics Service. (2024). Tovarna struktura eksportu-importu davalnytskoi syrovyny ta hotovoi produktsii z davalnytskoi syrovyny [Commodity structure of export-import of tolling raw materials and finished products]. Retrieved from: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2024/zd/new/arh_ts_ds_u.html [in Ukrainian]

15. Mykytiuk V., Khodakivskyi Ye., Yatsenko O. (2012). Rynkovyi fundamentalizm i derzhavne rehuliuвання v haluzi skotarstva [Market Fundamentalism and State Regulation in the Livestock Industry]. *Ekonomika APK*. № 10. S. 57–62. [in Ukrainian]

16. Yatsenko O., Zavadaska, Y., Khrystenko, O., Musiiets, T., & Aksyonova, O. (2021). Innovative transformations of the agricultural complex in the context of global challenges of sustainable development. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 5(40), 216–224. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v5i40.244989>

17. Mykhailova M., Yatsenko O., Zavadaska Y., Afanasieva O., Haas R. (2023). The War in Ukraine and its Impact on Global Agricultural Trade (Auswirkungen des Ukrainekriegs auf den globalen Agrarhandel). *Die Bodenkultur: Journal of Land Management, Food and Environment*. Volume 74, Issue 2, 91–105. DOI: 10.2478/boku-2023-0008.

Наданий матеріал раніше не публікувався та в інші видання не надсилався.